



Dr. Dragan Potočnik

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

SLIKARSKA, KIPARSKA IN ARHITEKTURNA DELA KOT VIR ZA POUK ZGODOVINE

Dragan Potočnik, PhD

Department of History, Faculty of Arts, University of Maribor

WORKS OF PAINTING, SCULPTURE, AND ARCHITECTURE AS SOURCES FOR HISTORY LESSONS

POVZETEK

Med različnimi zgodovinskimi viri je uporabnost slikovnega gradiva še posebej široka. Slikovno gradivo lahko koristimo v vseh etapah učne ure in pri vseh vrstah ure. Zaradi tega mora biti študij slik integriran del vsake učne ure, pri čemer naj nas vodi pot od motiva, preko analize do jasne predstave, vizualnega pomnenja, zgodovinskega razumevanja snovi in na koncu do logičnega zaključka. Pomen slikovnega gradiva se kaže še posebej takrat, ko njihovo sporočilnost potrjujejo tudi pisani viri. Med primeri slikovnega zgodovinskega vira za pouk zgodovine so še posebej pomembna dela slikarstva, kiparstva in arhitekture, ki nam veliko povedo o preteklosti, o takratnem načinu življenja in mišljenja.

Ključne besede: didaktika zgodovine, zgodovinski viri, dela slikarstva, kiparstva in arhitekture kot vir za učenje, interpretacija preteklosti

ABSTRACT

Psychological, pedagogical, and didactic motives compel a teacher to try to familiarise children with historical subject matter first-hand. One of the most successful methods is working with historical sources, since they provide a genuine foundation for truly understanding historical facts and phenomena. Historical sources not only broaden the historical synthesis given in textbooks, but deepen it as well, making the material more understandable to students and history lessons more true to life. Among the different kinds of historical sources, pictorial material is the most usable. It can be used during any part and any kind of lessons. For this reason, the study of images should be an integral part of every lesson, taking us from the motif to an analysis, a clear notion, visual retention, historical understanding of the subject matter, and, lastly, to a logical conclusion. The importance of pictorial material is especially evident when its message is corroborated by written sources. Particularly important examples of pictorial historical sources for history lessons are works of painting, sculpture, and architecture, which tell us a great deal about the past – about the life and mentality of the time.

Keywords: didactics of history, historical sources, works of painting, sculpture and architecture as sources for learning, interpretation of the past

UVOD

Pouk zgodovine je primeren, da s pestro snovjo mlade bogati kulturno in duhovno, jih vzgaja ter jim nudi življenjsko pomoč in orientacijo pri obvladovanju današnjih in bodočih življenjskih nalog. Zato se nam porajajo vprašanja: kako poiskati in realizirati vzgojne vrednote, kako izvajati primerjave, aktualizacije in korelacije, kako narediti pouk zanimiv, kako ga posodobiti ter kako poskrbeti za bolj nadarjene učence. Ob tem se vedno znova postavlja tudi vprašanje, kako narediti pouk zgodovine bolj življenjski. Ne smemo pozabiti na očitno dejstvo, da je učenčevo razumevanje sveta in življenja po dvanajstih ali še

več letih šolanja v glavnem povsem teoretično. Prav zaradi tega je okrog nas vse manj ljudi z zdravim razumom. Z modrostjo, iz katere govorijo izkušnje iz življenja. Ali kot pravi avtor J. Donald Walters v knjigi *Vzgoja za življenje*: »Če naj se izobraževanje loteva življenja bolj stvarno in če naj dejansko pripravi otroke na življenjske krize in ugodne prilike, potem mora biti njegova vsebina stalno učenje iz življenja samega in ne iz določenega izbora znanja, ki ga ena generacija prenaša na drugo.«¹

Od učitelja je odvisna kakovost pouka, saj je on tisti, ki učne cilje, vsebino in učno tehnologijo usklajuje in prilagaja učencem ter neposredno odloča o učnem procesu. Kako bo učne cilje in vsebine učno povezoval, operacionaliziral in prilagajal učencem, je odvisno od njegove pedagoške usposobljenosti, motivacije, aktivnosti in angažiranosti ter predvidenega časa. Njegovo vodenje učne ure mora biti demokratično in socialno integrativno, zagotavljati mora pogoje za aktivnost učencev. Učitelj mora ob podajanju nove učne snovi v sklopu učne ure razen ustreznih učnih metod in oblik dela uporabljati tudi različna učna sredstva in pripomočke.² Psihološki, pedagoški in didaktični motivi mu tudi narekujejo, da skuša otrokom približati zgodovinsko snov iz prve roke. Ena najbolj uspešnih metod je delo z zgodovinskimi viri.



Trgovec Georg Gisz iz Gdanska, 1532 (naslikal Hans Holbein ml.). Na trgovino kažejo kovanci, pečat, črnilnik in pero, listine (pogodbe), ključi, škarje, tehtnica in tudi nageljni, ki so simbolizirali trgovsko dejavnost.

(Vir: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Georg_Gisz_by_Hans_Holbein_the_Younger.jpg, (dostop: 12. 4. 2017).)

¹ Walters, J. Donald (1990). *Vzgoja za življenje*. Celje: Mohorjeva družba, str. 14.
² Brodnik, Vilma (2003). *Kako do bolj kakovostnega znanja zgodovine*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 6.

SLIKOVNI VIRI IN POUK ZGODOVINE

Slikovni viri so najstarejši pripomočki pri pouku zgodovine. Z njimi želimo nagovoriti učence, jim preusmeriti pozornost. Pouk zgodovine je v preteklosti temeljil le na izpovedni moči besede in je podcenjeval uporabnost slike. Danes pa vizualizacije pri metodičnih kombinacijah pouka zgodovine ne moremo več zanemarjati. Tudi slike imajo tako kot pisni viri svojo vrednost kot zgodovinski vir informacij.

Pomembni didaktično-metodični učinki slikovne demonstracije na potek učnega procesa:

- Pouk, ki vključuje slikovne elemente, učence motivira in sprošča učitelja. Tak pouk je zanimiv, nudi estetske užitke, več radovednost učencev in njihovo pripravljenost za nadaljnje delo.

- Ustrezno slikovno gradivo ali karte omogočajo ob vizualni rekonstrukciji njihovih posameznih sestavin sistematično in postopno preučitev posameznih elementov učnega objekta, npr. gradbeni kompleks in funkcija srednjeveškega gradu.
- Raziskave so pokazale, da slikovne demonstracije prispevajo k boljši zapomnitvi učne snovi.
- Vključevanje slikovnih demonstracij prispeva k metodični pestrosti pouka.

Pomen slikovnega gradiva se kaže še posebej takrat, ko njihovo sporočilnost potrjujejo tudi pisni viri. Ker je danes pojem slika zelo širok in večplasten, moramo izbrati takšne vrste slikovnega gradiva, ki ustrezajo našim didaktičnim ciljem.



Meščanska družina, družina dr. Frušiča, 1832 (naslikal Jožef Tominc). Naslikana je meščanska družina, ki se jo prepozna po oblačilih, v ospredju so naslikani otroci, kar kaže na nove odnose v družini.

(Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Jo%C5%BEef_Tominc_-_Dr._Fru%C5%A1i%C4%87_z_dru%C5%BEino.jpg, (dostop: 12. 4. 2017).)

Slikovno gradivo bi lahko razdelili na dokumentarne realistične slike, slikovne rekonstrukcije zgodovinskih objektov in situacij, fotografije, razglednice, karikature, abstraktne shematske slike in diagrame.

Ker pouk zgodovine učencem predstavlja raznolike odnose, pojave, ljudi ipd., imamo pri njem razne možnosti ilustriranja. Zlasti za sodobno zgodovino imamo na voljo veliko raznolikega slikovnega gradiva. Revije, časniki, knjige nam nudijo mnogo raznovrstnih ilustracij. Tako v sodobnem tisku najdemo barvne fotografije, reklame, sheme, politične plakate, albume z umetniškimi slikami, fotografijami ipd. Razširjena pa je tudi uporaba slikovnih rekonstrukcij ali maket zgodovinskih objektov, tako na primer rekonstrukcije srednjeveških gradov. Pri rekonstrukcijah moramo poleg estetskega vidika upoštevati tudi vidik zgodovinske verodostojnosti.³

Didaktična vloga in pomembnost slike pri pouku zgodovine sta tolikšni, kot je vloga oziroma pomen neposrednega opazovanja predmetov ali dogodkov. Ker je slika statična in

³ Trojar, Š. (1996). Vloga slik pri pouku zgodovine in nove možnosti modernega slikovnega prikazovanja. *Zgodovina v šoli*, 4, št. 3, str. 32–38.



Deloma rekonstruiran prostor s hipokavstom v arheološkem parku Emonska hiša.

(Vir: Matevž Paternoster, dokumentacija Muzeja in galerij mesta Ljubljane: [https://sl.wikipedia.org/wiki/Emona#/media/File:Emona_v_Ljubljani_\(3\).jpg](https://sl.wikipedia.org/wiki/Emona#/media/File:Emona_v_Ljubljani_(3).jpg), (dostop: 12. 4. 2017).)

prikaže stanje, lahko pa je tudi dinamična in prikaže gibanje, je uporabnost slik pri pouku zgodovine zelo široka. Lahko jih uporabljamo v vseh delih učne ure in pri vseh vrstah ure. Zaradi tega mora biti študij slik integralni del vsake učne ure, pri čemer naj nas vodi pot od motiva prek analize do jasne predstave, vizualnega pomnjenja, zgodovinskega razumevanja snovi in na koncu do logičnega sklepa.⁴ Ob tem pa je treba poznati tudi metode interpretacij.

Metode interpretacij:

1. Treba je natančno opisati predstavljeno: »*predikonografski opis*«. Natančen opis zajema oblike, barve, prostorski opis, razmerje velikosti, predmet, osebe, zgradbo. Natančen opis je nujen, saj na prvi pogled ne vidimo vsega.
2. Treba je razložiti pomen slikovnih elementov: »*ikonografska analiza*«. Tu je pomembno, da smo seznanjeni s posameznimi temami in predstavami preteklosti. Primer: dimnike, iz katerih se kadi, lahko zaradi praktične izkušnje hitro analiziramo. Na večini slik so dimniki le dimniki, iz katerih se kadi. Na nekaterih slikah 19. stoletja pa so sočasno tudi simbol za industrijsko dinamiko in napredek. K ikonografski analizi spada tako tudi znanje iz drugih slik, virov in strokovne literature.
3. Ugotoviti moramo »*lasten*« pomen slike: »*ikonološka*

analiza«. Pomembno je, da imamo znanje o določenem obdobju zgodovine. K ikonološki analizi spada:

- navedba tehnike in velikosti slike (slika velikosti 40 x 70 cm dosega drug učinek in je imela tudi drugačen namen kot slika velikosti 400 x 700 cm);
- primerjava z drugimi slikovnimi, literarnimi in zgodovinskimi viri;
- vprašanje, povezano z avtorjem: ali je bil priča dogodku, ki ga opisuje, od kod je dobil idejo za stvaritev;
- vprašanje, povezano s sporočilnostjo: kaj sta nam umetnik in naročnik dela želela povedati.⁵

Umetniško izdelane slike znanih slikarjev so koristno učilo predvsem zaradi estetske in moralne vzgoje učencev ter močne izpovednosti. Umetniške kompozicije in alegorije imajo visoko umetniško in didaktično vrednost, ker vsebinsko zajemajo dramatično celoto. Umetniške slike imajo sicer didaktično manjšo vrednost kot fotografsko dokumentarno gradivo, ker so pogosto idealizirane kompozicije, kakor si jih je predstavljal umetnik. Pomembne pa so zaradi celotnega okolja, ki obkroža njihovo jedro. Iz njih učenci razberejo kulturno-zgodovinske značilnosti, takratne noše, vrste orožja, stanovanjsko opremo ipd.⁶

Primeri nalog:

- Primerjajte kip cesarja Avgusta s kipi iz 19. in 20. stoletja, ki stojijo v vašem kraju ali vaši regiji. Osredotočite se na dva in ju analizirajte. Predvsem bodite pozorni na zunanjo podobo, družbeni pomen osebe oz. dogodka in sporočilnost.
- Obiščite razstavo slik:

⁴ Ferjan, Tatjana (1988). Slika kot didaktično sredstvo. *Sodobna pedagogika*, 38, št. 7-8, str. 391.

⁵ Bauer, Volker (1998). *Methodenarbeit im Geschichtsunterricht*. Berlin: Cornelsen Verlag, str. 38.

⁶ Zgonik, Mavricij (1968). *Zgodovina v sodobni šoli*. Ljubljana: DZS, str. 176.

- Pozanimajte se, kdaj bo v vašem kraju ali bližini razstava umetnin 20. stoletja in kje.
- Skupaj s profesorjem se v skupinah pripravite na temo razstave, na predstavljene umetnike/-ice in tudi na posamezne stilske smernice in obdobja. Napišete lahko tudi krajše referate in jih predstavite v razredu.
- Obiščite razstavo, izberite si določeno sliko in jo sami ali v skupini interpretirajte. Ugotovitve predstavite v razredu.⁷

Neposredno opazovanje zgodovinskih spomenikov v ravi je za posredovanje zgodovine izjemno pomembno. Veliko učencev pravilno razume določene pojave in procese šele takrat, ko si jih ogledajo na terenu. Jezik arhitekture se najbolje naučimo tako, da se z njo srečamo. Da bi razumeli določeno gradnjo, je najbolje, da se ji približamo. Žal to velikokrat ni mogoče. Ogled lahko nadomestimo z ustreznim slikovnim gradivom.

Pri interpretaciji kulturno-zgodovinskega spomenika nam lahko pomagajo naslednje smernice:

- Skušajmo občutiti veličino objekta in različne oblike.
- Povprašajmo po funkcijah posameznih delov in medsebojnem odnosu. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da so stare gradnje v različnih obdobjih prezidavali, razširjali ali obnavljali. Tako interpretacija posameznih gradenj zahteva znanje o določenem obdobju.
- Ko smo določili gradnjo, je treba raziskati še vzroke za njen nastanek: kdaj, kako dolgo, zakaj so jo gradili, kdo so bili naročniki, kakšni tehnični problemi so pri tem nastali, v kakšnem razmerju je do preostalih, podobnih gradenj, ali so obstajali zgledi oz. ali je sama postala zgled drugim.



Avstrijski topniški položaj na pobočju Javorščka v času soške fronte.

(Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cude%C5%BE_pri_Kobaridu#/media/File:Top.jpg, (dostop: 12. 4. 2017).)

Primer naloge:

- Poiščemo ustrezno slikovno gradivo pomembne cerkve iz obdobja romanike ali gotike in ugotovimo, kaj vse stavba pove o kulturi, socialni ureditvi, odnosih oblasti, pomenu religije, položaju Cerkve kot institucije in o vsakdanjem življenju tistega časa. Iz posameznih nalog sestavimo krajšo zgodovino kraja oz. mesta.



Stara reklama za čevlje Peko. (Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.)

⁷ Bauer, Volker (1998). Methodenarbeit im Geschichtsunterricht. Berlin: Cornelsen Verlag, str. 49.

SKLEP

Psihološki, pedagoški in didaktični motivi učitelju narekujejo, da skuša otrokom približati zgodovinsko snov iz prve roke. Ena najbolj uspešnih metod je delo z zgodovinskimi viri, saj ti dajejo pravo materialno podlago za resnično razumevanje zgodovinskih dejstev in pojavov. Zgodovinski viri pa ne le širijo že v učbenikih dane zgodovinske sinteze, ampak jih tudi poglobijo, zaradi česar postane učencem gradivo razumljivejše, pouk zgodovine pa bolj življenjski. Med različnimi zgodovinskimi viri je uporabnost slikovnega gradiva še posebej velika. Slikovno gradivo lahko uporabimo v vseh delih in pri vseh vrstah učne ure. Zaradi tega mora biti študij slik integralni del vsake učne ure, pri čemer naj nas vodi pot od motiva prek analize do jasne predstave, vizualnega pomnjenja, zgodovinskega razumevanja snovi in na koncu do logičnega sklepa. Pomen slikovnega gradiva se kaže še posebej takrat, ko njegovo sporočilnost potrjujejo tudi pisani viri. Med primeri slikovnih zgodovinskih virov za pouk zgodovine so še posebej pomembna slikarska, kiparska in arhitekturna dela, ki nam veliko povedo o preteklosti – o takratnem življenju in mišljenju.

LITERATURA

- Bauer, Volker (1998). *Methodenarbeit im Geschichtsunterricht*. Berlin: Cornelsen Verlag.
- Brodnik, Vilma (2003). *Kako do bolj kakovostnega znanja zgodovine*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Ferjan, Tatjana (1988). Slika kot didaktično sredstvo. *Sodobna pedagogika*, 38, št. 7-8, str. 389–392.
- Potočnik, Dragan (2009). *Zgodovina, učiteljica življenja*. Maribor: Založba Pivec.
- Stradling, Robert (2001). *Teaching 20th-century European history*. Strasbourg: Council of Europe.
- Trojar, Štefan (1996). Vloga slik pri pouku zgodovine in nove možnosti modernega slikovnega prikazovanja. *Zgodovina v šoli*, 4, št. 3, str. 32–38.
- Zgonik, Mavricij (1968). *Zgodovina v sodobni šoli*. Ljubljana: DZS.
- Walters, J. Donald (1990). *Vzgoja za življenje*. Celje: Mohorjeva družba.